

Особистісні детермінанти іміджу успішного тренера з футболу*Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ)*

Постановка наукової проблеми та її значення. Футбол уже давно перейшов за межі звичайних змагань у комерційну гру, де одним із правил є візуальна та особистісна привабливість як гравців, тренера, так і команди в цілому. Тому питання дослідження впливу іміджу в спорті, у футболі зокрема, на кар'єру є актуальним та недостатньо вивченим [1; 2; 4; 6]. Особливістю спільної діяльності тренера й спортсмена як педагогічної системи є те, що її ефективність визначається не стільки тим, як її оцінює тренер, а переважно тим, яку оцінку спортсмен дає тренеру та системі відносин у цілому [3; 5; 7; 8]. Сучасний погляд на тренувальний процес передбачає не лише аналіз процесу впливу тренера на спортсмена й результати змагальної діяльності, але й певний інтерес до особистості того, хто керує цим процесом, тобто тренера [3; 7]. Імідж великою мірою визначає ефективність тренера. Науковці підкреслюють важливість проблеми формування ефективного іміджу (образу) тренера, тобто дієвого, який реально сприяє підвищенню результативності змагальної діяльності спортсменів, при цьому має гуманістичну спрямованість на визнання загальнолюдських цінностей і задоволеність спортсменів навчально-спортивною діяльністю. Отже, професійний імідж тренера як носія соціальної ролі, важливої для успіху команди, може вивчатися з погляду його сприйняття як констатація (актуальний образ), як емоційно забарвлене ставлення, як інструментальна оцінка діяльності та бажана функціональність (ідеальний образ) [4]. Імідж тренера можна досліджувати як фактор підвищення ефективності групової взаємодії в тому випадку, якщо актуальний професійний імідж збігається з очікуваним та ідентифікується з груповим успіхом і задоволенням потреб спортсменів [1; 5]. На сьогодні існує явна необхідність виявлення засобів, форм і методів формування такого ефективного іміджу тренера в процесі професійної підготовки фахівців.

Гіпотеза нашого дослідження – припущення, що своєрідне поєднання індивідуальних якостей тренера впливає на формування позитивного професійного іміджу та змагальну успішність спортсмена й команди. Вплив іміджу на результативність спортивної діяльності ґрунтується на теоретичних положеннях і дослідженнях іміджу, його активності та функціональності [4].

Мета дослідження – виявити індивідуальні психологічні характеристики, що формують імідж успішного тренера з футболу; підвищення ефективності професійного іміджу тренера як фактора успішності професійного становлення.

Теоретико-методологічну основу досліджень складають теорія функціональних систем П. К. Анохіна; концепція відображеної суб'єктності В. О. Петровського; теорія діяльнісного підходу О. Н. Леонтьєва; концепція іміджу як феномену інтерсуб'єктної взаємодії Е. Б. Перелігіної; концепція вивчення структури особистісної ідентичності М. Куна, Макпарланда.

Роботу виконано в межах науково-дослідної теми «Технології психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності» на 2016–2020 рр., державний реєстраційний номер – 0116u001627.

Методи та організація дослідження. Застосовано методи анкетування й експертні інтерв'ю. Статистична обробка даних, зібраних у ході дослідження, здійснювалася за допомогою модульного програмного продукту SPSS (аббревіатура англ. Statistical Package for the Social Sciences – статистичний пакет для соціальних наук). У дослідженні брали участь 42 експерти віком 18–75 років, серед них – експерти телеканалу «Футбол» та тренери в минулому, представники Федерації футболу України, футбольних клубів, приватних спортивних клубів, Дитячих юнацьких спортивних шкіл, Футбольної академії раннього розвитку, спортсмени-футболісти.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. За аналогією з методикою М. Куна «Хто Я?» для визначення структури особистісної ідентичності респондентам пропонували відповісти на відкрите питання анкети: Хто Він (Який Він?), успішний тренер із футболу? За результатами відповідей респондентів отримано функціональні характеристики та якості успішного тренера з футболу, які проаналізовано, узагальнено, структуровано та систематизовано за певними показниками, що дало змогу сформуванню *структурні й змістові складники іміджу успішного тренера з футболу* (рис. 1).

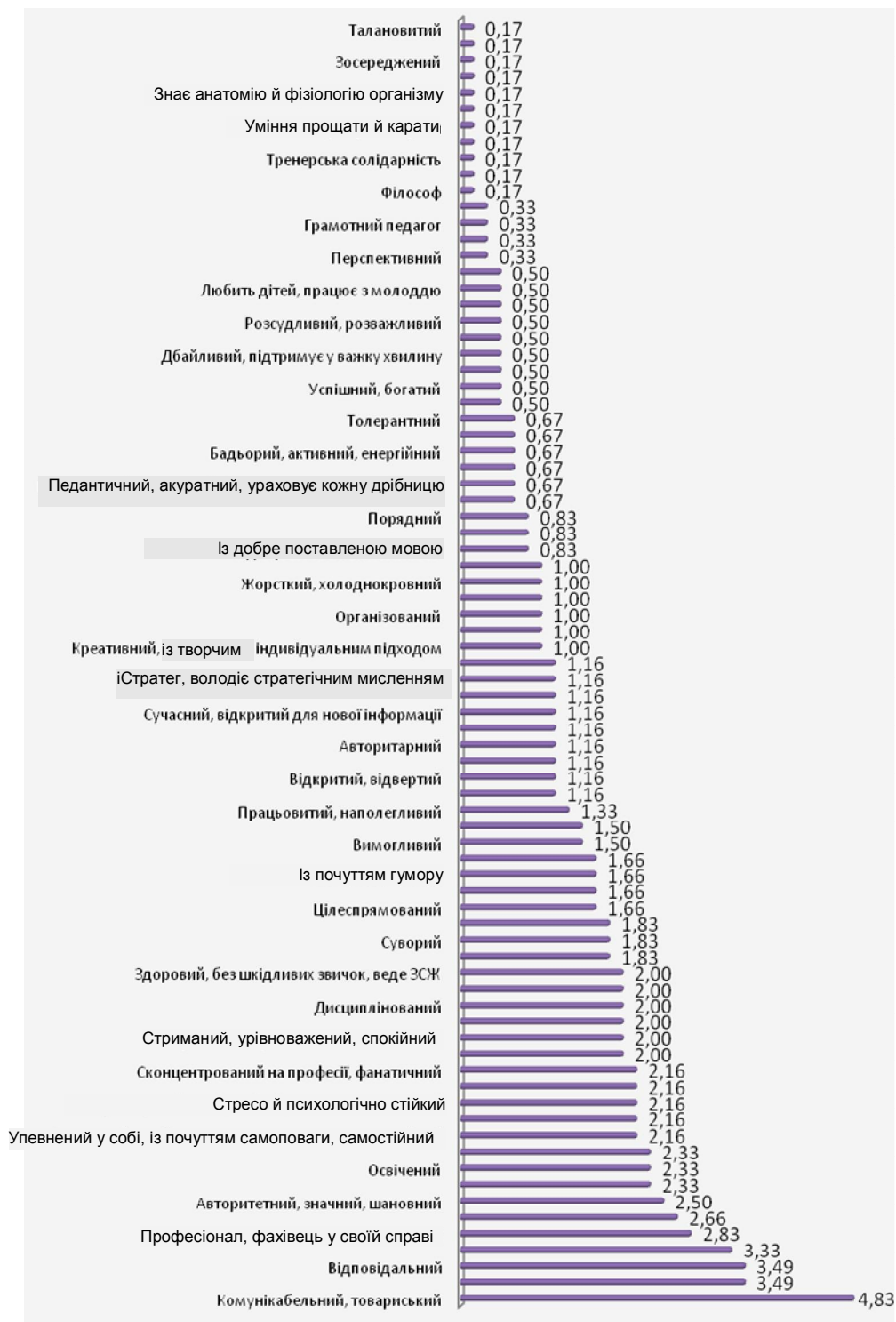

Рис. 1. Структура функціонального іміджу тренера з футболу

Примітка. 1 – характеристики, що відображають узагальнене поняття про статус та професійну освіту; 2 – характеристики, що відображають сприйняття зовнішності; 3 – індивідуально-психологічні якості та характеристики, що забезпечують ефективність тренерської діяльності; 4 – характеристики, що відображають особливості поведінки та взаємодії; 5 – спеціальні знання та вміння.

У структурі іміджу успішного футбольного тренера методом аналізу та узагальнення визначили такі *структурні* елементи: характеристики, що відображають узагальнене поняття про статус і професійну освіту тренера (15 %); характеристики, які розкривають сприйняття зовнішності тренера (5 %); індивідуально-психологічні якості й характеристики, що забезпечують ефективність тренерської діяльності (59 %); характеристики, які відображають особливості поведінки та взаємодії; спеціальні знання й уміння (6 %). Отже, у структурі функціонального іміджу успішного футбольного тренера найбільший відсоток (59 %) належить індивідуально-психологічним якостям і характеристикам, що забезпечують ефективність тренерської діяльності.

Кожен зі структурних компонентів іміджу має певне змістове наповнення або детермінанти, які включають перцептивну, когнітивну, афективну та поведінкову складові частини особистості – носія іміджу, котрий має своє емоційне забарвлення й оцінне ставлення до суб'єкта сприйняття (рис. 2).

Рис. 2. Змістові компоненти іміджу тренера з футболу, % відповідей респондентів

Примітка. Фрагмент рисунка.

Розглянемо *змістові* компоненти структури іміджу тренера з футболу щодо його бажаної функціональності, які отримано в результаті статистичної обробки даних за допомогою модульного програмного продукту SPSS (табл. 1).

До індивідуально-психологічних рис тренера, за оцінками експертів та в результаті аналізу й узагальнення, включені такі елементи іміджу: мотиваційні (5,82 %); організаційні (17,97 %); когнітивні, атенційні (9,98 %); емоційні (3,33 %); стресостійкість (5,16 %); моральні (12,15 %); вольові (3,16 %); психомоторні якості (1,33 %). До 14,98 % структури іміджу, що відображають особливості поведінки та взаємодії, входять певні вимоги до тренера, як-от: уміння прощати, стриманість і врівноваженість, дбайливість та підтримка спортсмена, комунікабельність, толерантність, відвертість і відкритість, вимогливість та жорсткість. У 14,64 % структури іміджу, які характеризують професійну освіту, увійшли такі детермінанти: авторитет у спортивному середовищі (4,16 %); професіоналізм й

освіта (10,48 %). Спеціальні знання та вміння, яким належать 6,49 % у структурі іміджу, детерміновані дидактичними, виховними, розвивальними, педагогічними вміннями й здібностями тренера.

Зовнішності тренера в структурі іміджу належить 5,99 %. До характеристик експерти відносять зовнішню презентабельність, привабливість, демонстрацію успішності (3 %), гарного здоров'я та фізичної форми (2 %).

Таблиця 1

Структура та детермінанти іміджу успішного тренера з футболу

Складники структури іміджу	Детермінанти іміджу	Уся вибірка, n=40		
		кількість відповідей	відсоток відповідей	відсоток респондентів
Статус та професійна освіта	Авторитет у спортивному середовищі	25	4,16	59,52
	Професіоналізм та освіта	63	10,48	150,00
	Усього	88	14,64	209,52
Сприйняття зовнішності тренера	Зовнішня презентабельність	18	3,00	42,86
	Рівень здоров'я та фізична форма	12	2,00	28,57
	Усього	30	4,99	71,43
Індивідуально-психологічні якості та характеристики, що забезпечують ефективність тренерської діяльності	Мотиваційні	35	5,82	83,33
	Організаційні, ставлення до діяльності	108	17,97	257,14
	Когнітивні, інтелектуальні, атенційні	60	9,98	142,86
	Емоційні	20	3,33	47,62
	Стресостійкість	31	5,16	73,81
	Моральні	73	12,15	173,81
	Вольові	19	3,16	45,24
	Усього	354	58,90	842,86
Особливості поведінки та взаємодії	Спілкування та ставлення до спортсмена	90	14,98	214,29
	Усього	90	14,98	214,29
Спеціальні знання та вміння тренера	Дидактичні вміння	11	1,83	26,19
	Спеціальні знання	14	2,33	33,33
	Педагогічні здібності, виховна та розвивальна функція	14	2,33	33,33
	Усього	39	6,49	92,86
Усього		601	100,00	x

Отримані нами в результаті теоретичного аналізу та емпіричного дослідження детермінанти іміджу успішного тренера з футболу можемо порівняти з аналогічними дослідженнями функціонального іміджу тренера з ігрових видів спорту, проведеними Т. М. Бушуєвою (табл. 2).

Отже, власні дослідження стосовно змістових характеристик, які детермінують імідж спортивного тренера з футболу, збігаються з даними, отриманими Т. М. Бушуєвою [1], стосовно тренерів ігрових видів спорту щодо таких складників, як авторитет, комунікативні якості та ставлення до спортсмена, ставлення до діяльності, вольові якості, інтелект, моральні якості, зовнішність. Результати власних досліджень дали підставу визначити такі компоненти, як мотиваційний, емоційний, когнітивний складники особистості тренера, що підтверджує та доповнює проведені нами теоретичні дослідження стосовно психологічних компонентів іміджу спортивного тренера [5].

Порівняльна характеристика детермінант іміджу успішного спортивного тренера за рейтингом

Детермінанти іміджу тренера ігрових видів спорту за рейтингом (Т. М. Бушуєва, 2007)	Детермінанти іміджу тренера з футболу за рейтингом, Т. В. Петровська, А. І. Малиновський, 2016
Авторитет	Організаційні якості та ставлення до діяльності
Поведінка в процесі змагань	Комунікативні якості та ставлення до спортсмена
Ставлення до спортсменів	Моральні якості
Поведінка в процесі тренувань	Професіоналізм та рівень освіти
Вольові якості	Інтелект, когнітивні, атенційні якості
Лідерська поведінка	Мотивація
Комунікативні якості	Стресостійкість
Інтелект	Визнаність та авторитет у спортивному середовищі
Моральність	Емоційні якості
Ставлення до спорту	Вольові якості
Ставлення до колег	Зовнішня презентабельність
Ставлення до себе	Педагогічні, дидактичні здібності
Зовнішність	Фізична форма та психомоторні якості

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тренер як суб'єкт спортивної діяльності та взаємодії є носієм певних динамічних характеристик або іміджу. Одна з головних характеристик іміджу тренера – активність і функціональність як здатність впливати на мотиви, вчинки, свідомість спортсменів, їхній емоційний стан, упевненість у собі. Імідж тренера може розглядатися як фактор підвищення ефективності групової взаємодії в тому випадку, якщо актуальний професійний імідж збігається з очікуваним й ідентифікується з груповим успіхом та задоволеністю потреб спортсменів.

За результатами емпіричного дослідження, структура іміджу тренера з футболу з урахуванням рейтингу включає: 1) індивідуально-психологічні якості й характеристики, що забезпечують ефективність тренерської діяльності; 2) характеристики, які відображають особливості поведінки та взаємодії; 3) характеристики, що розкривають узагальнене поняття про статус і професійну освіту; 4) характеристики, які відображають сприйняття зовнішності тренера; 5) спеціальні знання та вміння тренера. До індивідуально-психологічних якостей тренера, що детермінують формування іміджу, належать мотиваційні, поведінкові, когнітивні, атенційні, емоційні, моральні, психомоторні й стресостійкість.

Наступні наукові дослідження іміджу тренера стосуватимуться вивчення індивідуально-психологічних детермінант ефективного іміджу на етапах професійного становлення тренера з футболу. На основі даних відкритої анкети та визначених структурних і змістових характеристик іміджу буде розроблена анкета для футболістів, у якій методом семантичного диференціалу вивчатимуться найбільш вагомі фактори формування позитивного професійного іміджу тренера на різних етапах професійного становлення.

Джерела та література

1. Бушуєва Т. Н. Формирование имиджа спортивного тренера как фактора результативности соревновательной деятельности : автореф. дис. ... канд. наук по физ. воспитанию и спорту : 13.00.04 / Т. Н. Бушуева. – Челябинск, 2007.
2. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу / В. В. Москаленко. – Київ : Центр учб. л-ри, 2007. – 447 с.
3. Петровская Т. В. Имидж спортивного тренера как феномен межличностного взаимодействия : материалы междунар. науч. конгресса. Спорт. Олимпизм. Здоровье. – Т. I. / Т. В. Петровская. – Молдова, Кишинев, 2016. – С. 283–287.
4. Петровська Т. В. Формування педагогічної майстерності спортивного педагога на етапах професійного становлення / Т. В. Петровська // Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізична культура і спорт. – Вип. 21. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т імені Л. Українки, 2016. – С. 25–30.
5. Петровська Т. В. Соціально-психологічні складові іміджу спортивного тренера як суб'єкта спортивної діяльності / Т. В. Петровська, А. І. Малиновський // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – № 4 (74). – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. – С. 74–77.
6. Позднышев Е. В. Имидж спортсмена: публицрилейшнз в спорте : науч.-метод. изд. / Е. В. Позднышев. – Киев : ЧПП, 2003. – 106 с.
7. Проценко Г. В. Стиль спілкування тренера як фактор успішності сумісної діяльності спортивної

команди : автореф. дис. ... канд. наук із фіз. вих. спорту : 24.00.01 / Г. В. Проценко. – Київ, 2010. – 20 с.

8. Tajfel H. *Differentsatson socsal groups: Student thesocial psihoiogy ofinter group relations* / H. Tajfel. – L. : Academic Press. – 1978. – P. XV.

Анотації

Актуальність. Імідж певною мірою визначає ефективність тренера. Ряд науковців підкреслюють важливість проблеми формування ефективного іміджу (образу) тренера, тобто дієвого, який реально сприяє підвищенню результативності змагальної діяльності спортсменів. На сьогодні проблема іміджу спортивного тренера залишається недостатньо вивченою. **Мета статті** – виявити індивідуально-психологічні характеристики, що формують імідж успішного тренера з футболу. **Результати.** За результатами власних емпіричних досліджень із застосуванням програмного забезпечення SPSS побудовано модель функціонального іміджу тренера з футболу, яка включає індивідуально-психологічні якості та характеристики, які забезпечують ефективність тренерської діяльності; характеристики, що розкривають особливості поведінки й взаємодії; характеристики, які відображають узагальнене поняття про статус та професійну освіту; характеристики, що відображають сприйняття зовнішності тренера; спеціальні знання й уміння тренера. До індивідуально-психологічних якостей тренера, що детермінують формування іміджу, належать мотиваційні, поведінкові, когнітивні, атенційні, емоційні, моральні, психомоторні та стресостійкість. **Висновки.** Визначено вагомі фактори й індивідуально-психологічні характеристики формування позитивного професійного іміджу тренера у футболі, які можуть бути застосовані в процесі формування та корекції професійного іміджу на різних етапах професійного становлення.

Ключові слова: імідж тренера, психологічна структура іміджу, особистісні детермінанти іміджу.

Андрей Малиновский, Татьяна Петровская. Личностные детерминанты имиджа успешного тренера по футболу. **Актуальность.** Имидж во многом определяет эффективность тренера. Ученые подчеркивают важность проблемы формирования действенного, эффективного имиджа тренера, способствующего повышению результативности соревновательной деятельности спортсменов. На сегодня проблема имиджа спортивного тренера остается недостаточно изученной. **Цель статьи** – выявить индивидуально-психологические характеристики, детерминирующие формирование имиджа успешного тренера по футболу. **Результаты.** Собственные эмпирические исследования позволили выявить факторы и индивидуально-психологические характеристики, формирующие имидж успешного тренера по футболу. Структура функционального имиджа тренера по футболу включает индивидуально-психологические качества и характеристики, поведение и взаимодействие, социальный статус и образование, внешность, специальные знания и умения. К индивидуально-психологическим характеристикам личности тренера, детерминирующим формирование имиджа, относят мотивационную, поведенческую, когнитивную, аттенционную, нравственную, эмоциональную, психомоторную и стрессоустойчивость. **Выводы.** Выявлены составляющие, детерминирующие формирование позитивного профессионального имиджа тренера по футболу, которые могут быть учтены в процессе формирования и коррекции имиджа на разных этапах профессионального становления.

Ключевые слова: имидж тренера, психологическая структура имиджа, личностные детерминанты имиджа.

Andriy Malynovskyi, Tetiana Petrovska. Personal Determinants of Image of a Successful Football Coach. **Topicality.** Image in many ways determines the effectiveness of a coach. Some authors emphasize importance of the problem of formation of an effective, efficient image of a coach who is able to improve performance of competitive activities of athletes. For today the problem of an image of a sports coach remains understudied. **Objective.** To identify individual psychological characteristics that determine the formation of the image of a successful football coach. **Results.** According to the results of own empirical research we have revealed factors and individual psychological characteristics that form an image of a successful football coach. The structure of a functional image of a football coach includes the following components: individual psychological qualities and characteristics, behavior and interaction, social status and education, appearance, special knowledge and skills. Individual psychological characteristics of personality of a coach that determine formation of an image are: motivational, behavioral, cognitive, attentional, moral, emotional, psychomotor and stress resistance. **Conclusions.** It was revealed components that determine formation of a positive professional image of a football coach which may be taken into account in the process of formation and correction of an image at different stages of professional formation.

Key words: image of a coach, psychological structure of an image, personal image determinants.